

ЖАЙНИЗМ ТАЛИМОТИДА ИҚТИСОДИЙ ОНГ

Худойқулов Азамат Бешимович

Иқтисодийёт ва педагогика университети Тарих ва ижтимоий
фанлар кафедраси доцент в.б.

E-mail: azamatxudoyqulov @ gmail.com

Тел.: +998 (91)-562-77-15

Саидов Шомаҳмуд Азамат ўғли

Турон университети Педагогика ва
психология кафедраси 1-босқич магистрант

E-mail: shomahmudsaidov @ gmail.com

Тел.: +998 (99)-075-77-15

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20536822>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil

Ma'qullandi: 28-may 2026 yil

Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEYWORDS

жайнизм, иқтисодий онг,
аҳимса, апариграҳа,
иқтисодий ахлоқ,
тадбиркорлик, барқарор
ривожланиш.

ABSTRACT

Мазкур мақолада жайнизм талимотида иқтисодий онгнинг шаклланиши, унинг ахлоқий-меърий асослари ҳамда замонавий иқтисодий муносабатлардаги аҳамияти таҳлил қилинади. Айниқса, аҳимса (зўравонлик қилмаслик), апариграҳа (мол-дунёга ҳаддан ортиқ боғланмаслик), сатя (ҳақиқатгўйлик) ва астея (ўғирламаслик) тамойилларининг иқтисодий тафаккур ва тадбиркорлик маданиятига тасири очиб берилади. Тадқиқот натижасида жайнизм иқтисодий онгида ҳалоллик, ижтимоий масулият ва экологик барқарорлик муҳим ўрин егаллаши асосланди.

Жайнизм қадимги Ҳиндистон диний-фалсафий талимотларидан бири бўлиб, инсоннинг манавий покланиши ва ахлоқий камолотига алоҳида этибор беради. Ушбу талимот нафақат диний қарашларни, балки иқтисодий фаолиятни ҳам тартибга солувчи тамойилларни ишлаб чиққан. Жайнизмда иқтисодий онг инсоннинг моддий бойликка бўлган муносабати, ҳалоллик, меҳнатсеварлик ва жамият олдидаги масулият билан чамбарчас боғлиқдир.

Бугунги глобаллашув ва истеъмолчилик кучайган даврда жайнизмнинг иқтисодий қарашлари барқарор ривожланиш ва экологик муаммоларни ҳал этишда муҳим аҳамият касб этмоқда. "Аҳимса нафақат диний, балки иқтисодий муносабатларда ҳам муҳим ахлоқий меъёр ҳисобланади" [1, 19-бет].

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Жайнизм иқтисодий этикаси масаласи кўплаб хорижий тадқиқотчилар томонидан ўрганилган. Атул К. Шаҳ жайнизм иқтисодий этикаси ҳалоллик, ижтимоий ишонч ва экологик масулиятга асосланишини такидлайди. Тадқиқотларда жайнизмнинг асосий тамойиллари:

-**Аҳимса** — барча тирик мавжудотларга зарар этказмаслик;

-**Апариграҳа** — ортиқча бойликка интилмаслик;

-**Сатя** — ростгўйлик;

-**Астея** — ўғрилик қилмаслик;

иқтисодий фаолиятнинг ахлоқий мезонлари сифатида изоҳланади.

Шунингдек, айрим манбаларда жайнизмнинг иқтисодий қарашлари бойликнинг адолатли тақсимланиши ва ижтимоий тенгликка хизмат қилиши қайд этилган. “Жайнизм иқтисодий онги экологик барқарорлик ва ижтимоий масъулият ғояларини қўллаб-қувватлайди” [2, 74-бет]

Тадқиқот методологияси. Мазкур тадқиқотда:

-тарихий-қийёсий таҳлил;

-фалсафий таҳлил;

-диний манбаларни интерпретатсия қилиш;

-илмий адабиётларни контент таҳлил қилиш методларидан

фойдаланилди. Тадқиқотнинг назарий асосини жайнизм фалсафаси, иқтисодий этика ва замонавий барқарор ривожланиш концепсияларига оид илмий манбалар ташкил этди.

Таҳлил ва натижалар

Жайнизм талимотида иқтисодий онгнинг марказида инсоннинг маънавий камолоти туради. “Апариграҳа инсонни ортиқча бойликка интилишдан чеклаб, меъёрий истеъмол маданиятини шакллантиради” [3, 28-бет].

Жайнизмга кўра, иқтисодий фаолият жамият ва табиатга зарар этказмаслиги керак. Шу сабабли тадбиркорликда ҳалоллик ва адолат асосий тамойил ҳисобланади. Жайнизмда иқтисодий фаолиятнинг асоси ҳалоллик ва зўравонликсизлик тамойилларига таянади” [4, 45-бет].

Аҳимса ва иқтисодий онг

Аҳимса тамойили иқтисодий фаолиятда зўравонликсиз ишлаб чиқариш, экологик муҳофаза ва инсон манфаатларини ҳимоя қилишни англатади. Жайнлар тарихан савдо ва молия соҳасида фаол бўлиб, инсофлик ва ишончлилик билан ажралиб турган.

Апариграҳа ва истемол маданияти

Апариграҳа инсоннинг ортиқча бойлик тўплашга бўлган ҳаддан ташқари интилишини чеклайди. Бу тамойил замонавий истемолчилик маданиятига қарши муҳим ахлоқий концепсия сифатида намоён бўлади.

Жайнизм ва замонавий бизнес тактикаси

Бугунги кунда жайнизмнинг иқтисодий қадриятлари корпоратив ижтимоий масъулият, “яшил иқтисодиёт” ва барқарор ривожланиш тамойиллари билан уйғунлашмоқда. Тадқиқотлар жайнизм этикаси замонавий бизнес бошқарувида ҳам самарали модел бўла олишини кўрсатади.

Натижада, жайнизм иқтисодий онги:

-ҳалолликни;

-экологик масулиятни;

-ижтимоий адолатни;

-меъёрий истемолни;

-инсонпарвар иқтисодиётни қўллаб-қувватлайди.

Хулоса ва таклифлар

Жайнизм талимотида иқтисодий онг ахлоқий тамойиллар билан узвий боғланган бўлиб, инсоннинг моддий манфаатлари билан маънавий қадриятлари ўртасидаги мувозанатни таъминлашга хизмат қилади. Айниқса, аҳимса ва апариграҳа тамойиллари

замонавий экологик ва иқтисодий инқирозларни бартараф этишда муҳим назарий асос бўла олади.

Таклифлар:

Жайнизм иқтисодий этикаси бўйича илмий тадқиқотларни кенгайтириш;
2-Олий талим тизимида диний-иқтисодий тафаккур мавзуларини чуқур ўрганиш;
3-Барқарор иқтисодиёт ва экологик маданиятни шакллантиришда жайнизм тамойилларидан фойдаланиш;

4-Бизнес этикаси курсларига шарқ фалсафаси элементларини киритиш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

- 1-Shah A.K. Jain Economic Ethiss Okford University Press, 2024. OUP Academic
- 2-Jain Ethiss. Vaida Educational Pecoypces, 2024. Vena
- 3-Jaynism. Jainworld Foundation. Jainworld. jainworld.com
- 4-Principles of Moral Thought and Acnion. Patheoc Library. patheoc.com
- 5-Ethicc in Jainicm. GKToday, 2016. gktoday.in
- 6-Rohid D.S., Vathela C.G. Jaynism and Bycinecc Ethicc: A Path to Cuctainable and Responsible Corporate Practices, 2025. ижфмр.com
- 7-An Ethis for Living. The Pluralism Projekt. pluralism.org.

INNOVATIVE
ACADEMY